

УДК 316.454.3

Феномен міського публічного простору (одна вулиця, два дні, місто-мільйонник: досвід соціального експерименту в місті Одеса)

Василь Полюга –

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціології
Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова,
Одеса, Україна.
E-mail: v.poljuga@onu.edu.ua

У статті розглянуто процес проведення соціального експерименту в місті Одеса «Оккупай Жукова», ініційованого громадською організацією «Urban Inst» спільно з «Impact Hub Odessa» щодо практичного розв'язання проблем міських територій. Окреслено особливості сприйняття публічного простору різними категоріями жителів міста, запропоновано основні напрями трансформації соціального простору міста та екстраполяцію цих підходів на повсякденну діяльність щодо зміни функціонального призначення простору міста. За результатами експерименту зафіксовано наявні відмінності інтересів для різних груп користувачів публічного простору, що разом із відсутністю підтримки з боку територіальної громади та легітимності дій є тими причинами, за якими досить складно впроваджувати зміни на рівні міського середовища.

Запропоновано розв'язання проблеми наданням відкритим громадським просторам статусу своєрідного форуму, де люди різного віку, походження, доходів мали б можливість взаємодіяти між собою. У разі відсутності погодженої взаємодії між публічним простором і безпосереднім споживачем його послуг у подальшому простір стає нейтральним та некомфортним, «порожнім» щодо смислів і культурних цінностей та може бути «приватизованим» маргінальними елементами міської спільноти або стихійними й неконтрольованими спільнотами.

Received: October, 2016

1st Revision: October, 2016

Assepted: November, 2016

Ключові слова: місто, публічний простір, соціальні відносини.

Polyuha Wasil. The Phenomenon of Urban Public Space (One Street, Two Days Megacities: the Experience of Social Experiment in Odessa). The article examines the process of social experiment in Odessa «Zhukov Okkupay». The practical problems of urban areas. The project was initiated by the NGO Urban Inst conjunction with the Impact Hub Odessa. The peculiarities of perception of public space by different categories of residents proposed main areas of transformation of the social space of the city and the extrapolation of these approaches to daily activities to change the functionality of the space city. The results of the experiment recorded the differences of interests for different groups of users of public space, together with the lack of support from the side of the local community and the legitimacy of the actions are the reasons for which is difficult to implement changes at the level of the urban environment.

The solution of the problem by providing an open public space status of a kind of forum where people of all ages, origins, income would have the opportunity to interact with each other is offered. In the absence of coordinated interaction between the public space and its direct consumer services, further space is neutral and uncomfortable, «empty» in terms of meanings and cultural values and can be «privatized» marginal elements of the urban community, or natural and uncontrollable communities.

Key words: city, public space, social relations.

Полюга Василий. Феномен городского публичного пространства (одна улица, два дня, город-миллионник: опыт социального эксперимента в городе Одесса). В статье рассмотрен процесс проведения социального эксперимента в городе Одесса «Оккупай Жукова» по практическому решению проблем городских территорий. Проект инициирован общественной организацией «Urban Inst» совместно с «Impact Hub Odessa». По результатам исследования предлагается решение проблемы путем предоставления открытым общественным пространствам статуса своеобразного форума, где люди разного возраста, происхождения, доходов имели бы возможность взаимодействовать между собой. В случае отсутствия согласованного

взаимодействия между публичным пространством и непосредственным потребителем его услуг в дальнейшем пространство становится нейтральным и некомфортным, «пустым» с точки зрения смыслов и культурных ценностей и может быть «приватизированным» маргинальными элементами городского сообщества или стихийными и неконтролируемыми сообществами.

Ключевые слова: город, публичное пространство, социальные отношения.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вивчення методів та напрямів соціокультурної трансформації міського середовища (формування зон публічного простору) є надзвичайно актуальною проблемою сучасного українського суспільства. На сьогодні на часі ідея про необхідність «розширити горизонт» розуміння урбаністичних практик щодо їх здатності задовольняти не лише базові потреби мешканців у комфортності міського середовища, а й потреби в розвитку потенціалу території, пошуку ефективних теоретико-методологічних підходів до способів зміни міського середовища, спрямованих на трансформації публічних просторів міст у напрямі їх ревіталізації, збільшення соціальної цінності та естетичної привабливості.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблеми міста і його мешканців перебували в центрі уваги таких відомих соціологів, як Е. Дюркгейм, В. Зомбарт, М. Вебер, Г. Зіммель, які акцентували увагу на принциповій відмінності людської поведінки в міській місцевості. Із сучасних західних дослідників потрібно відзначити А. Лефевра, його акценти на культурних практиках і повсякденних ритмах життя, які наявні в сучасному просторі міста, а також роботи М. Хайдеггера, М. Мерло-Понті, В. Беньямін та ін.¹ У вітчизняній соціології на сьогодні також простежено підвищений інтерес до аналізу проблем міста в найбільш різноманітних його проявах: О. Сенюра – специфіка й тенденції розвитку сучасного міста [5]; О. Жулькевська – визначення емпіричних референтів соціальних змін у суспільному просторі сучасного міста [1]; М. Карповець – діалектика публічного та приватного простору людського буття у світі міста [2]; І. Козлова – аналіз концепції розгляду міста й місто-творчих процесів [3]; В. Лаврік – етимологічні та соціологічні контексти простору розвитку міста [4] тощо.

Роботу виконано на основі пілотного проекту «Оккупей Жукова», розробленого та проведеного громадською організацією «Urban Inst» спільно з «Impact Hub Odessa».

Мета статті – соціологічний аналіз сприйняття публічного простору жителями міста.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сьогодні актуальними є не тільки теоретичний аналіз проблем міських територій, скільки їх практичне розв'язання, адже спеціальних науково-практичних розробок щодо трансформації публічних просторів міст існує небагато, частіше проблеми аналізуються в загальнотеоретичному контексті. Водночас місто, будучи системою, що поєднує в одному місці різноманіття діяльності великої кількості людей, генерує велику кількість субкультур, соціальних груп, систем поведінки. Простір сучасного міста є, насамперед, зосередженням міського стилю життя, відображенням зв'язку між характеристиками визначеної території й соціальною, або публічною, поведінкою городянина. Вплив міської території на соціальні процеси в місті та поведінку людини в такому просторі більшою мірою залежить від якостей комунікації просторових форм із людиною, від особливостей її взаємодії з простором, ніж від якості архітектури або благоустрою. Ця взаємодія будується за критеріями фізичного та естетичного комфорту людини в просторі. Важко заперечити наявність взаємозв'язків між морфологією міського простору та повсякденною поведінкою городян. Виявлення типу й напрямку цих взаємозв'язків може бути корисним для подальшої трансформації міських громадських просторів.

¹ Див.: Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Э. О. Дюркгейм ; пер. с фр. А. Б. Гофмана, примечания В. В. Сапова. – М. : Канон, 1996. – 432 с.; Зомбарт В. Роскошь и капитализм / В. Зомбарт // Собрание сочинений : в 3 т. – Т. 3. – СПб. : Изд-во «Владимир Даль», 2008. – с.; Вебер М. История хозяйства. Город / М. Вебер ; пер. с нем. ; под ред. И. Гревса ; коммент. Н. Саркитова, Г. Кучкова. – М. : «Кучково поле», 2001. – 576 с.; Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь [Электронный ресурс] / Г. Зиммель // Логос : философско-литературный журн. – 2002. – № 3/4 (34). – Режим доступа : <http://www.ji.lviv.ua/n29texts/zimmel>; Лефевр А. Другие Парижи / А. Лефевр // Логос. – 2008. – № 3. – С. 141–147; Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер. – М. : Республика, 1993. – 448 с.; Мерло-Понті М. Видиме і невидиме: з робочими нотатками / М. Мерло-Понті. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 268 с.; Беньямін В. Вибране / В. Беньямін. – Львів : Літопис, 2002. – 214 с.

Образ міста-магістралі та міста-стоянки поступово стає менш привабливим, адже місто, комфортне для проживання, потребує погодженої з людиною стратегії організації міського руху, що проявляється як у розвиненій мережі громадського транспорту, так і в наявності альтернативних видів мобільності (велосипедного й пішохідного рухів). Ці процеси характерні й для Одеси.

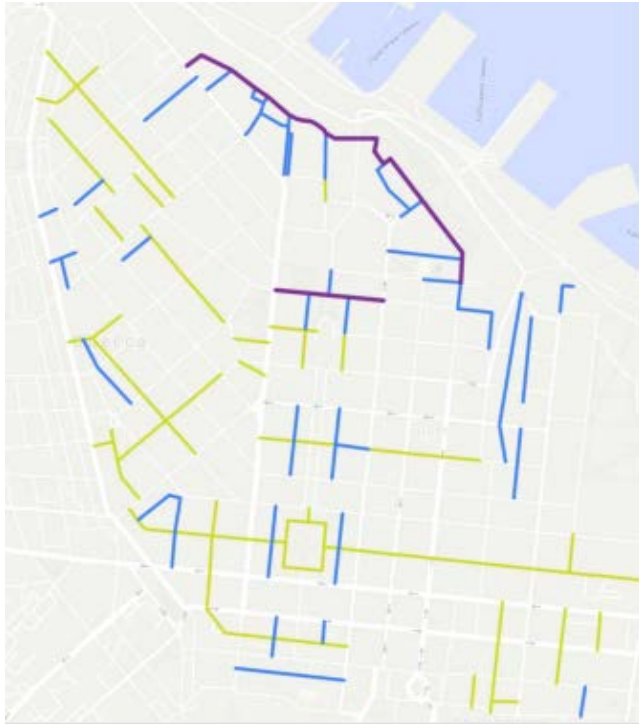

Рис. 1. Фрагмент вулиць і провулків міста Одеса

На сьогодні в історичній частині Одеси накопичилося досить багато тупикових вулиць і провулків, на яких переважає функція паркування (див. рис. 1²). Водночас при раціональному використанні простору вони могли бути перетворені в зони, комфортні для життя, але при цьому потрібно врахувати позицію всіх користувачів цієї міської території. Для розв'язання проблеми впродовж декількох місяців громадською організацією «Urban Inst» спільно з «Impact Hub Odessa» розроблено та ініційовано пілотний проект «Оккупай Жукова». Він розрахований на розвиток пішохідних вулиць, громадських просторів в Одесі.

За основу аналізу взято те, що в сучасній науковій традиції призначення публічного простору міста прийнято розглядати в трьох основних аспектах: 1) як відкритий простір для відпочинку, рекреації, охорони здоров'я; 2) як простір для дебатів; 3) як доступний, відкритий простір – місця, доступні для всіх або для різноманітних груп осіб, що ґрунтуються на основі соціальної свободи пересування й анонімності [1], ґрунтуючись на доступному

матеріалі (фотографіях, викладених у мережі Internet і результатах опитування), під час проведення експерименту зафіксовано особливості сприйняття простору провулку Віце-Адмірала Жукова, різними категоріями його користувачів. У цілому досліджуваний масив респондентів за ставленням до простору провулку Віце-Адмірала Жукова, досить однорідно розподілився на три умовні групи: організатори експерименту; жителі будинків, розміщених на вулиці, та працівники організацій (фірм), закладів відпочинку; пересічні перехожі, фланери.

Представниками умовної першої групи, вулиця, на період проведення експерименту, сприймалася як місце для відпочинку. Це переважно організатори експерименту та люди, залучені ними для забезпечення проведення експерименту. Пішохідна вулиця, на їхню думку, повинна забезпечити, насамперед, можливість повсякденної активності громадян – різних прогулянок, фланерства, зібрань, відпочинку тощо. Акцентовано на забезпеченні потенційної можливості, заохочення громадян для проведення часу в цьому місці, забезпечення фізичної організації простору (просторовій відкритості, наявності зручних місць для сидіння, озелененні території) тощо³.

Жителі вулиці, а також працівники організацій та фірм, яких умовно можна виділити в другу групу, сприйняли експеримент дещо відсторонено, зосередившись на протіканні, а ще більше – на результаті процесу. Вулиця для них – це передусім простір первинних соціальних відносин, що пов'язані з інститутами спорідненості, дружби, ворожнечі, тобто відносини «близьких», добре знайомих людей.

² Див. електронний варіант: синім кольором показано вулиці, на яких переважають місця для паркування автомобілів, рух автотранспорту майже відсутній, фіолетовим – вулиці, на яких установлено пішохідні зони, зеленим – поєднується паркування автомобілів із досить слабким трафіком індивідуального та громадського транспорту.

³ Див. : Урбаністический експеримент в Одесі: два дні Оккупай Жукова (фото, відео). 19.09.2016 - ЦИМЕС <http://mayak.org.ua/zuckerbergs/the-urban-experiment-in-odessa-two-days-in-zhukov-photo-video/>; Переулоч вице-адмирала Жукова закроют для машин на 2 дня : <http://1tv.od.ua/news/17206>; «Окупай Жукова: улица для людей» : <https://www.facebook.com/events/178812249220995/> та ін.

Третя група зосередила основну увагу радше на можливості забезпечення транзиту, наскрізного руху, проходження повз, ніж на перебуванні на вулиці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного експерименту можна констатувати, що реалізація проекту показала зіткнення інтересів груп різних користувачів публічного простору (зокрема вулиці), а також відсутність підтримки з боку територіальної спільноти та легітимності дій – це ті дві причини, за якими досить складно впроваджувати зміни на рівні міського середовища. При цьому кожен міський активіст (архітектор, соціолог, урбаніст) також є частиною суспільства. А це означає, що усвідомлення необхідності змін із боку соціуму прямо пропорційне усвідомленості дій усередині професійного середовища. Для з'ясування подальшого вектора розвитку громадського простору важливіше визначити загальний напрям розвитку потенціалів міських просторів і створювати пов'язані між собою системи просторів міста з різним функціональним й естетичним потенціалом. Гармонізація міського громадського простору можлива за допомогою розробки форм, уключених у поведінку міських «акторів», що передбачає не лише різноманітність форм і типів просторів, але і їх благоустрій відповідно до запитів представників різних субкультур та міських спільнот. Сучасне місто повинно утворювати простір для встановлення різноманітних соціальних комунікацій. Публічні простори покликані об'єднувати людей, бути місцями зустрічей для тих, чиї «життєві маршрути» по-іншому ніяк не перетинаються.

Відкриті громадські простори можуть слугувати своєрідними форумами, де люди різного віку, походження, доходів взаємодіють між собою. Ці «міські простори» не лише пропонують рівний доступ для відпочинку й перепочинку, а й забезпечують життєздатність міст загалом. За відсутності комфорту у взаємодії між простором і міським «актором» (городянином, туристом, перехожим, підприємцем) соціальна динаміка поведінки проявляється на простір як такий – і в подальшому він стає нейтральним, некомфортним та «порожнім» із погляду смислів і культурних цінностей. Такий простір не сприймається цінним та випадає із загальної картини міського життя, а також може бути захопленим і приватизованим маргінальними елементами міської спільноти або стихійними й неконтрольованими спільнотами.

Джерела та література

1. Жулькевська О. В. Суспільний простір міста як об'єкт соціологічного вивчення та емпіричний референт соціальних змін [Електронний ресурс] / О. В. Жулькевська, М. В. Грищенко // Соціологічні студії. – 2012. – № 1. – С. 61–66. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_13
2. Карповець М. Місто як світ людського буття : монографія / М. Карповець. – Острог : Вид-во НаУОА, 2014. – 258 с.
3. Козлова І. В. Соціологічні концепції вивчення соціального простору міста: специфіка та процес формування / І. В. Козлова // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління : зб. наук. пр. ДонДУУ. – Вип. 258. – Серія «Соціологія». – 2013. – С. 637–646.
4. Лаврік В. А. Генезис теоретичного осмислення соціокультурного простору розвитку міста [Електронний ресурс] / В. А. Лаврік // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2014. – Вип. 62. – С. 188–197. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2014_62_25
5. Сенюра О. В. Чинники трансформації соціального простору міста в соціологічному дискурсі / О. В. Сенюра // Грані. – 2015. – № 8 (124) – С. 81–89.

References

1. Zhulkevskaya, O. V., Gryshchenko, M. V. (2012), Public Space of City as an Object of Sociological Investigation and Empirical Referent of Social Changes, *Sociological Studies*, No. 1, Vol. 1, Pp. 61–66, http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_13
2. Karpovets, M. (2014), *City as a World of Human Existence* : monograph, Ostrog : Publisher NUOA, 258 p.
3. Kozlova, I. V. (2013), Sociological Conception of Social City Space Study: Specific and Process of Formation, “*Modern Social Problems in Dimension of Sociology of Management*”, Vol. 258, Pp. 637–646.
4. Lavrik, V. (2014), Genesis of Theoretical Comprehension of Socio-Cultural Space of the Urban Development, *Social Technologies: Actual Problems of Theory and Practice*, Vol. 62, Pp. 188–197, http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2014_62_25
5. Senyura, O. V. (2015), Factors of Transformation of Social Space of City in Sociological Discourse, *Grani*, Vol. 124, No. 8, Pp. 81–89.